

Abstract**An Attempt to Promote Undergraduate Library Instruction***Charuwarn Sindusopon*

The problems of ineffective use of libraries by undergraduates are discussed, including movements and solutions to the problems. Reviews attempts to promote undergraduate library instruction in the United States. A summary of present methods of library instruction is given as follows: individual library instruction, library lecture, library tour, use of audio-visual aid, term paper clinic, integrated library instruction, and a course of how to use the library. Gives an analysis and recommendations for the development of library instruction in Thai universities.

ความพยายามในการส่งเสริมการใช้ห้องสมุด แก่นักศึกษามหาวิทยาลัย

จรรุวรรณ สันธุโสภณ

ประเด็นปัญหา

เมื่อหยิบยกเอาเรื่องการ^๑ใช้ห้องสมุดของนักศึกษามหาวิทยาลัยมาเป็นประเด็นถกเถียงในหมู่ผู้ที่สนใจมักจะพบว่า คำตอบหรือความเห็นที่ได้ ไม่เป็นที่น่าพอใจนัก ถ้าเป็นอาจารย์ก็มักจะมีความเห็น^๒ว่า นักศึกษาไม่ค่อย^๓ใช้ห้องสมุด ความคิดอ่านทางวิชาการจึงแคบ เพราะอ่านไม่มาก ^๔รู้ไม่ลึกซึ้ง ^๕ค้นคว้าไม่เป็น ถ้าฟังความเห็นทางฝ่ายนักศึกษา ก็มักจะได้ความว่า ไปห้องสมุดแล้วก็ไม่รู้จะค้นอะไร ^๖อย่างไร บางทีก็ค้นได้แต่บัตร ^๗ไม่รู้ว่าจะเล่มหนังสือหายไปไหน ครั้นเอ่ยปากให้คนในห้องสมุดช่วย ^๘บางทีก็ถูกต่อว่าว่าอาจารย์ไม่บอกล่วงหน้า ^๙ค้นหาให้ไม่ได้ เมื่อนำปัญหาไปคุยกับฝ่ายบรรณารักษ์ ก็มักจะได้เห็นอาการส่ายหน้า ชั้นปีการศึกษาใหม่ที่ไร ก็จัดรายการปฐมนิเทศเรื่องห้องสมุด ^{๑๐}ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ^{๑๑}ทำไมจึงมีคนบ่นว่าไม่รู้จะค้นอะไรอย่างไร

จะเห็นได้ว่า ^{๑๒}แต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ^{๑๓}ต่างก็ได้ใช้ความพยายามที่จะให้ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยอำนวยความสะดวกต่อการ^{๑๔}ศึกษาของนักศึกษา อาจารย์พยายามมอบหมายงานให้ ^{๑๕}ให้นักศึกษาเกิดความจำเป็นต้องไปใช้ห้องสมุด บรรณารักษ์พยายามใช้วิธีการต่าง ๆ ^{๑๖}ที่จะช่วยให้นักศึกษาเข้าใจเรื่องห้องสมุดและใช้ห้องสมุดเป็น ^{๑๗}และนักศึกษาเองก็ได้พยายามด้วยเช่นกัน แต่ก็ดูเหมือนว่า ^{๑๘}ได้เกิดช่องว่างขึ้นระหว่างอาจารย์ ^{๑๙}นักศึกษา ^{๒๐}และฝ่ายห้องสมุด เมื่อมาพิจารณาว่า ^{๒๑}มีทางเป็นไปได้ ^{๒๒}ที่อาจารย์จะมีนักศึกษาในชั้นเรียนเป็นจำนวนมาก ^{๒๓}ห้องสมุดจะต้องบริการนักศึกษากลุ่มใหญ่ขึ้น ^{๒๔}และนักศึกษาจะมีห้องสมุดที่มีปริมาณของหนังสือเพิ่มมากยิ่งขึ้นแล้ว ^{๒๕}ก็น่าเป็นห่วงว่า ^{๒๖}ช่องว่างที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ขณะนี้ ^{๒๗}จะขยายกว้างยิ่งขึ้นไปอีก

ความเคลื่อนไหว

การที่นักศึกษามหาวิทยาลัยใช้ห้องสมุดได้ไม่เต็มที่นั้น มิใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทยเราเท่านั้น มหาวิทยาลัยในประเทศอื่น ๆ ก็ประสบปัญหานี้เช่นกัน และความพยายามในการที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวก็ได้กระทำกันอยู่ทั่วไปตลอดมา ฝ่ายห้องสมุดและฝ่ายการสอนของมหาวิทยาลัยมีบทบาทโดยตรงในเรื่องนี้ด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน ความพยายามที่จะส่งเสริมให้นักศึกษาใช้ห้องสมุดให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น ส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะของการให้คำแนะนำ การอธิบาย การสอน ในตอนต่อไปนี้ ผู้เขียนจึงขอใช้คำว่า *การสอนการใช้ห้องสมุด* เมื่อกล่าวถึงลักษณะของความพยายามดังกล่าวแล้ว

สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้นำสำคัญทางวิชาบรรณารักษศาสตร์นั้น มีบางมหาวิทยาลัยบังคับให้นักศึกษาปีที่ 1 เรียนเรื่องการใช้ห้องสมุดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2468⁽¹⁾ ปัจจุบันไม่มีการบังคับเช่นนั้นแล้ว แต่ใช้วิธีการอื่น ๆ ซึ่งบางวิธีการก็มีการจัดทำกันอยู่ในประเทศไทยเช่นกัน และผู้เขียนจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา ปรากฏว่า เป็นช่วงเวลาที่มีการจัดกิจกรรมการสอนการใช้ห้องสมุดขึ้นมาภายในมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา คณะกรรมการชุดหนึ่ง ชื่อว่า Ad Hoc Committee on Bibliographic Instruction ของสมาคมห้องสมุดวิทยาลัยและห้องสมุดวิจัย (The Association of College and Research Libraries) ซึ่งเป็นสมาคมในเครือของสมาคมห้องสมุดอเมริกัน ได้ทำการสำรวจในปี พ.ศ. 2515 การสำรวจครั้งนี้ทำให้ทราบว่า สหรัฐอเมริกาในขณะนั้น มีมหาวิทยาลัยประมาณ 80 แห่งทำการสอนการใช้ห้องสมุดโดยวิธีแทรกไว้ในการสอนวิชาต่าง ๆ ⁽²⁾ นี่เป็นการยืนยันได้ว่า ได้มีความพยายามที่จะส่งเสริมการใช้ห้องสมุดแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยอเมริกันกันอย่างกว้างขวางพอสมควร

ช่วงเวลาเดียวกันนี้เองก็เกิดมีหน่วยงานขึ้นจำนวนหนึ่งในสหรัฐอเมริกา มีลักษณะทำนองศูนย์รวบรวม เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนข่าวสารและอุปกรณ์การสอนวิชาว่าด้วยการใช้ห้องสมุดมหาวิทยาลัย หน่วยงานเช่นนี้ มีทั้งในระดับรัฐ และระดับภูมิภาค ปรากฏว่า ในปี พ.ศ. 2513 มีหน่วยงานดังกล่าวอยู่กว่า 20 แห่ง⁽³⁾ โดยมี Project Library Orientation and Exchange⁽⁴⁾ เรียกย่อ ๆ ว่า Project LOEX เป็นศูนย์กลางหรือหน่วยงานหลักของประเทศ หน่วยงานเช่น Project LOEX นี้ มีหน้าที่หลายประการ กล่าวคือ

1. สํารวจวิธีการหรือกิจกรรมการสอนการใช้ห้องสมุดในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และจัดทำนามานุกรมกิจกรรมเหล่านั้นขึ้น
2. รวบรวมวัสดุหรืออุปกรณ์การสอนที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ใช้อยู่ในการสอนการใช้ห้องสมุด เพื่อเก็บไว้เป็นตัวอย่าง
3. จัดนิทรรศการเกี่ยวกับเรื่องการสอนการใช้ห้องสมุดมหาวิทยาลัย
4. อนุมัติการประชุมหรือการฝึกอบรมเกี่ยวกับการสอนการใช้ห้องสมุด
5. พิมพ์เผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องนี้

สหราชอาณาจักรอังกฤษ ประเทศกลุ่มสแกนดิเนเวีย และออสเตรเลีย ก็มีหน่วยงานในทำนอง Project LOEX นี้ เช่นกัน⁽⁵⁾

วารสารทางบรรณารักษศาสตร์ชื่อ *Journal of Academic Librarianship*⁽⁶⁾ ก็ได้มีบทบาทสำคัญแสดงให้เห็นความพยายามที่จะกระตุ้นให้เกิดความสนใจในเรื่องการสอนการใช้ห้องสมุดขึ้นในวงการมหาวิทยาลัย กล่าวคือ ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2519 ได้เปิดคอลัมน์ประจำชื่อ *Library Instruction* ขึ้นในฉบับ มีวัตถุประสงค์ให้เป็นคอลัมน์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นประมวลประสบการณ์ เสนอปัญหาเพื่อถกเถียงหรือหาข้อยุติ ประมวลคำแนะนำ ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการสอนการใช้ห้องสมุดในมหาวิทยาลัย ประเด็นสำคัญ ๆ ที่ได้นำลงเสนอผู้อ่านแล้ว มีอาทิเช่น ใครควรเป็นผู้สอนการใช้ห้องสมุดมหาวิทยาลัยแก่นักศึกษา การใช้สื่อทัศนวัสดุประกอบการสอนเรื่องนี้ให้ผลดีหรือมีผลเสียอย่างไร เป็นต้น

ความพยายามล่าสุดเท่าที่พอจะค้นคว้ามาได้ ก็คือ การสำรวจความคิดเห็น ในปี พ.ศ. 2519 Council on Library Resources ซึ่งเป็นหน่วยงานเอกชนของสหรัฐอเมริกาที่สนับสนุนกิจการที่เกี่ยวข้องกับวงการบรรณารักษศาสตร์ ได้อนุมัติโครงการสำรวจชื่อ *Library Service Enhancement Program Project* เพื่อสำรวจความเห็นของอาจารย์ นักศึกษา และฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัย ความมุ่งหมายของการสำรวจนี้เพื่อจะหาทางประสานประโยชน์ของห้องสมุดให้แก่การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยให้มากยิ่งขึ้น⁽⁷⁾

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยบางแห่งในสหรัฐอเมริกามีตำแหน่งเรียกว่า *Library instruction librarian* บรรณารักษในตำแหน่งนี้ มีหน้าที่เกี่ยวกับโครงการของห้องสมุดในเรื่องการสอนการใช้ห้องสมุด บางแห่งบรรณารักษผู้นี้จะลงมือสอนเอง แต่บางแห่งก็ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน โดยจะเตรียมการเกี่ยวกับการจัดตารางรายการ หาอุปกรณ์การสอน ศึกษาวิธีการสอน จัดหา

ผู้สอน⁽⁸⁾ ที่ห้องสมุดชื่อ John R. Roberts Research Library ในเมือง Toronto ประเทศ
แคนาดา บรรณารักษ์ผู้รับผิดชอบงานด้านนี้ มีตำแหน่งเรียกว่า Orientation librarian⁽⁹⁾

วิธีการในปัจจุบัน

วิธีการสอนการใช้ห้องสมุดที่จัดทำกันอยู่เป็นส่วนใหญ่ในมหาวิทยาลัยทั้งในและนอก
ประเทศในขณะนี้พอจะประมวลได้เป็น 7 วิธี คือ

1. สอนตัวต่อตัวตามแต่โอกาสหรือความจำเป็น
2. บรรยาย
3. บรรยายและนำชมห้องสมุด
4. ใช้สื่อทัศนวัสดุ
5. จัดช่วงบำบัดปัญหาการทำรายงาน
6. บรรยายแทรกในวิชาต่าง ๆ
7. บรรยายเป็นวิชาตามหลักสูตร

แต่ละวิธีการ มีรายละเอียดดังจะกล่าวพอเป็นสังเขปในที่นี้ ดังต่อไปนี้

1. สอนตัวต่อตัวตามแต่โอกาสหรือความจำเป็น การสอนการใช้ห้องสมุดแก่นักศึกษาดังวิธีนี้ อันที่จริงเป็นงานขั้นพื้นฐานประจำวันในความรับผิดชอบของฝ่ายบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าของห้องสมุดมหาวิทยาลัยโดยตรง บรรณารักษ์ที่ทำงานฝ่ายนี้ จะจัดทำตลอดเวลาเมื่อมีโอกาสหรือเมื่อเห็นว่าจำเป็น เช่นเมื่อพบว่านักศึกษารายใดรายหนึ่งใช้บัตรรายการของห้องสมุดไม่เป็น ต้องการคำแนะนำ อีกรายหนึ่งไม่เข้าใจวิธีใช้หนังสือครุชนีวารสารบางรายต้องการคำแนะนำเมื่อกำลังเริ่มลงมือทำรายงาน การสอนการใช้ห้องสมุดด้วยวิธีนี้จะให้เนื้อหาที่ละเอียดลึกซึ้งเพียงใด จะใช้คำอธิบายง่ายหรือต้องการตัวอย่างประกอบคำอธิบายกว้างขวางอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับพื้นฐานและความต้องการของนักศึกษาแต่ละรายซึ่งอาจจะเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่เพิ่งเข้ามาใช้ห้องสมุดหรืออาจจะเป็นนักศึกษาที่กำลังทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกอยู่ก็ได้ บางมหาวิทยาลัยให้ความสำคัญแก่งานห้องสมุดในลักษณะนี้มาก เช่น ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา ชื่อ Ohio State University บรรณารักษ์อาวุโสในแผนกบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าบางคน ได้รับการเลื่อนตำแหน่งจากการเป็น Reference librarian ขึ้นเป็น Library Research Consultant ก็ได้ได้รับการเทียบตำแหน่งทางวิชาการให้เท่ากับศาสตราจารย์⁽¹⁰⁾ งานสอนแบบตัวต่อตัวนี้ห้องสมุดที่ไม่มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนบรรณารักษ์

ประมาณ ได้ว่าบรรณารักษ์จะใช้เวลาราว 50% ของเวลาทำงานทั้งหมด⁽¹¹⁾ ในขณะที่นักศึกษา มหาวิทยาลัยเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นในปัจจุบันนี้ วิธีสอนการใช้ห้องสมุดแบบนี้จึงดูจะ ค่อนข้างเป็นอึดอัดมากกว่าจะเป็นจริงได้ ถ้าจะทำให้ได้ดีจริง ๆ และอย่างทั่วถึง ก็จะต้องใช้ บรรณารักษ์เป็นจำนวนมากทีเดียว

2. บรรยาย ส่วนมากใช้วิธีนี้ในช่วงปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่ของมหาวิทยาลัย จัดให้ แก่นักศึกษาเป็นจำนวนมาก ๆ เช่นระดับชั้นปีที่ 1 ทั้งมหาวิทยาลัย สถานที่บรรยายก็มักจะใช้ หอประชุม ใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง ผู้บรรยายมักจะได้แก่หัวหน้าบรรณารักษ์ หรือ บรรณารักษ์ระดับอาวุโส วิธีสอนแบบนี้ ยอมรับกันว่าไม่ค่อยได้ผล และไม่เป็นที่นิยมจัดทำ นอกจากในกรณีที่ยังขาดคนสอนด้วยวิธีอื่น การสอนแบบนี้ ส่วนมากประสบปัญหา เช่น ผู้ฟัง หมู่มากเกินไป ขาดความตั้งใจฟัง ผู้ฟังยังไม่มีความจำเป็นต้องใช้ห้องสมุดจึงไม่ให้ความสนใจต่อการบรรยาย ผู้บรรยายควบคุมห้องบรรยายไม่ได้ เวลาบรรยายมีน้อย การอธิบายถึง หนังสือเล่มสำคัญ ๆ ทำได้อย่างผิวเผินมากและไม่ค่อยได้ประโยชน์⁽¹²⁾

3. บรรยายและนำชมห้องสมุด การสอนด้วยวิธีนี้ส่วนมากก็จัดสอนให้แก่นักศึกษา เข้าใหม่ในช่วงแรกของการศึกษาเช่นเดียวกับนักบวชที่ 2 และอาจจะถือว่า ปรับปรุงมาจากการสอน ด้วยวิธีที่ 2 ก็ได้ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยหลายแห่งในประเทศไทยมีรายละเอียดในวิธีการสอนแบบ นี้ที่น่าสนใจอยู่ ห้องสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร (วังท่าพระ) จัดบรรยายและนำนักศึกษาชม ห้องสมุดเป็นรายคณะ⁽¹³⁾ ทำให้นักศึกษากลุ่มเล็กลงกว่าจัดด้วยวิธีที่ 2 สำนักบรรณสารการพัฒนา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งสมาชิกเป็นนักศึกษาระดับบัณฑิตขึ้นไป จัดด้วยวิธีนี้ทุก ภาคการศึกษาเพราะมีนักศึกษาเข้าใหม่ทุกภาค แต่ละคณะจัดกลุ่มนักศึกษามาให้เสร็จ กลุ่มละ ประมาณ 20 คน บรรณารักษ์บริการตอบคำถามเป็นผู้บรรยายให้ทราบลำดับขั้นตอนของการค้นคว้าจากหนังสืออ้างอิงและวารสารที่จำเป็นสำหรับการศึกษาของคณะนั้น ๆ ส่วนการนำชมสถานที่ บรรณารักษ์ฝ่ายสื่อการศึกษาเป็นผู้จัด ใช้เวลาทั้งสิ้นประมาณ 1½ - 2 ชั่วโมง⁽¹⁴⁾

ความพยายามที่จะให้นักศึกษามาฟังบรรยายและเข้าชมห้องสมุดกันมาก ๆ นั้น สำนัก- หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ใช้วิธีจัดเวลาไว้เป็นช่วง ๆ ให้นักศึกษามา ลงชื่อไว้ในช่วงที่สะดวก ช่วงหนึ่ง ๆ มีนักศึกษาประมาณ 50 คน หลังจากฟังการบรรยายของ บรรณารักษ์แล้ว แบ่งนักศึกษาเป็นกลุ่มย่อยออกไปอีก แล้วนำชมส่วนต่าง ๆ ของห้องสมุด การ บรรยายและนำชมห้องสมุด (เรียกในชื่อต่าง ๆ กันว่า library tour, library lecture, หรือ lecture tour) สำนักหอสมุดฯ ยังแบ่งกลุ่มนักศึกษาระดับบัณฑิตไว้ต่างหาก และจะบรรยายเน้นหนักไป

ในเรื่องการใช้ห้องสมุดช่วยการทำวิจัยอีกด้วย⁽¹⁵⁾ บางห้องสมุดในสหรัฐอเมริกาเรียกรายการเช่นนี้ว่า bibliographic tour⁽¹⁶⁾

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งจัดปฐมนิเทศเรื่องห้องสมุดแก่นักศึกษาใหม่ อยู่เป็นประจำนี้ ในปีการศึกษา 2522 ได้แบ่งนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ทั้งหมดออกเป็นกลุ่มย่อยตาม การแบ่งกลุ่มที่เรียนวิชาภาษาอังกฤษและวิชาภาษาไทยระดับพื้นฐาน และจัดให้นักศึกษาทำบัตร สมาชิกห้องสมุดในโอกาสเดียวกันนี้ด้วย นักศึกษาที่ไม่มาเข้าในรายการนี้ เมื่อมาติดต่อทำบัตร สมาชิกห้องสมุดในภายหลังทางห้องสมุดก็จะจัดรวบรวมเป็นกลุ่มแล้วบรรยายและนำชมห้องสมุด ด้วย เมื่อสิ้นสุดรายการก็มีการสำรวจความเห็นของนักศึกษา⁽¹⁷⁾ เพื่อเป็นการทดสอบ บางห้องสมุด ก็จัดให้นักศึกษาทำแบบฝึกหัดเกี่ยวกับเรื่องการใช้ห้องสมุด (เรียกว่า library exercise) ด้วย⁽¹⁸⁾

ผู้ที่รับผิดชอบจัดสอนด้วยวิธีนี้ ถ้าไม่ใช่บรรณารักษ์ในตำแหน่ง library instruction librarian หรือ orientation librarian เช่นที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ก็มักจะตกเป็นหน้าที่ของ ฝ่ายบริการ (ตามแต่ว่าห้องสมุดจะเรียกชื่องานฝ่ายบริการว่าอย่างไร) ถ้าห้องสมุดมหาวิทยาลัย แบ่งเป็นห้องสมุดสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี กับห้องสมุดสำหรับนักศึกษาระดับบัณฑิตด้วย การสอนด้วยวิธีนี้ก็จะเป็นงานของฝ่ายห้องสมุดสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ผู้บรรยาย ส่วนมากเป็นบรรณารักษ์ระดับอาวุโส การนำชมเป็นหน้าที่ของบรรณารักษ์ที่มีอาวุโสรองลงมา การสอนแบบบรรยายและนำชมห้องสมุดที่บรรณารักษ์หลายฝ่ายร่วมกันทำและจัดอยู่เป็นประจำนี้ จะใช้เวลาทำงานเรื่องนี้ประมาณ 5-25% ของเวลาทำงานทั้งหมด ถ้าผู้จัด เป็น library instruction librarian หรือ orientation librarian โดยตรง จะใช้เวลาทำงานในเรื่องนี้ประมาณ 50-75% ของเวลาทำงานทั้งหมด และเวลาที่เหลือส่วนใหญ่จะทำงานให้แก่ฝ่ายบริการตอบคำถามและช่วย การค้นคว้า⁽¹⁹⁾

การบรรยายและนำชมห้องสมุดยังเป็นวิธีที่ใช้กันอยู่ทั่วไป เพราะเชื่อกันว่า ได้ผลมากกว่าวิธีที่ 2 เนื่องจากจัดให้นักศึกษากลุ่มไม่ใหญ่มาก การดูแลให้ความสนใจต่อปัญหาหรือข้อสงสัยของนักศึกษาทำได้ทั่วถึงกว่า สามารถทำความเข้าใจกับกระแหวางบรรณารักษ์และนักศึกษาได้ ดีกว่าและมีโอกาสประเมินผลได้มากกว่า เมื่อนักศึกษาไปใช้ห้องสมุดในภายหลังก็กล้าเข้าไปติดต่อ บรรณารักษ์ เพราะเคยรู้จักกันมาแล้ว

4. ใช้สื่อทัศนวัสดุ ที่จริงในการสอนด้วยวิธีที่ 3 นั้น ได้มีการใช้สื่อทัศนวัสดุ ประกอบด้วยในหลายกรณี เพื่อทำให้การบรรยายได้รับความสนใจ ในการสอนโดยวิธีที่ 4 นี้

หมายถึงการใช้สไลด์ทัศนวัสดุแทนบรรณารักษ์โดยตลอด ส่วนมากสไลด์ทัศนวัสดุที่ใช้ได้แก่ ภาพนิ่ง ภาพยนตร์ขนาดสั้น เทปบันทึกคำบรรยาย และเทปบันทึกภาพ จัดทำเป็นหัวข้อเรื่อง และติดตั้งอุปกรณ์สำหรับสไลด์ทัศนวัสดุเหล่านั้นไว้ตามจุดสำคัญๆ ในห้องสมุด ห้องสมุดวิศวกรรมศาสตร์ แห่งสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ จัดทำภาพนิ่งเป็นชุดๆ ในหัวข้อเรื่องนโยบายของห้องสมุด การจัดห้องสมุด การใช้บัตรรายการ และการใช้หนังสืออ้างอิง⁽²⁰⁾ ผู้เขียนมีโอกาสได้เข้าชมห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัย Toronto ประเทศแคนาดา เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2513 ที่นั่นจัดห้องบรรยายขนาดใหญ่ไว้ในห้องสมุด ติดตั้งเครื่องรับโทรทัศน์และจัดเทปบันทึกภาพอธิบายเรื่องของห้องสมุดอย่างย่อๆ นักศึกษาที่สนใจสามารถเข้ามานั่งชมรายการจากโทรทัศน์ได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ ทางห้องสมุดยังจัดทำภาพนิ่งพร้อมทั้งเทปบันทึกคำบรรยายเฉพาะเรื่องอีกหลายหัวข้อติดตั้งไว้พร้อมอุปกรณ์ ตามจุดสำคัญๆ อีกหลายจุดภายในอาคารห้องสมุด เป็นการผ่อนภาระของบรรณารักษ์ฝ่ายบริการตอบคำถามของห้องสมุดแห่งนี้ได้มาก

วิธีสอนการใช้ห้องสมุดวิธีนี้ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ๆ นิยมทำกันอยู่ แต่อย่างไรก็ตามในสหรัฐอเมริกาเองก็ยังคงถกเถียงกันอยู่ว่า เป็นวิธีที่ดีหรือไม่เพียงไร ฝ่ายที่ชอบวิธีนี้ส่วนมากคือฝ่ายห้องสมุด เห็นว่าเป็นวิธีช่วยสงวนเวลาให้บรรณารักษ์มีโอกาสทำงานอื่นหรืออธิบายปัญหาอื่นที่ยากหรือซับซ้อนมากกว่าให้แก่ักศึกษา ฝ่ายที่ไม่ชอบ มีทั้งฝ่ายห้องสมุดและฝ่ายนักศึกษา บรรณารักษ์ไม่มีความชำนาญพอในการจัดเตรียมทำสไลด์ทัศนวัสดุ จึงสิ้นเปลืองเวลาและการลงทุนทำที่สูง ส่วนนักศึกษาที่ไม่มีโอกาสซักถามปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างฟังหรือชมรายการ⁽²¹⁾

5. จัดช่วงบังคับปัญหาการทำรายงาน เรียกว่า term paper clinic เป็นการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดระหว่างฝ่ายห้องสมุดกับอาจารย์ประจำวิชา ทางห้องสมุดทราบล่วงหน้าว่าอาจารย์จะให้นักศึกษาทำรายงานอะไรในช่วงใด แล้วเตรียมพร้อมทั้งกำลังคน วัสดุและวิธีการ นักศึกษามาใช้ห้องสมุดและรับฟังคำแนะนำชี้แจงในช่วงที่เขามีความจำเป็น และได้รับความสะดวก เพราะห้องสมุดเตรียมพร้อมไว้รับ

วิธีนี้ได้ประโยชน์ดีมาก แต่จะเห็นได้ว่าห้องสมุดต้องได้บรรณารักษ์เป็นจำนวนมากทีเดียว⁽²²⁾

6. บรรยายแทรกในวิชาต่าง ๆ เป็นการประสานงานกันระหว่างฝ่ายห้องสมุดกับฝ่ายอาจารย์เช่นเดียวกันกับวิธีที่ 5 อาจารย์เชิญบรรณารักษ์เข้าบรรยายในชั้นในช่วงเวลาที่เหมาะ

สม ได้มีความพยายามที่จะบรรยายแทรกในวิชาที่มีนักศึกษาจำนวนมาก ๆ เช่น วิชาภาษาอังกฤษ ระดับปีที่ 1 มหาวิทยาลัย Colorado วิทยาเขต Boulder ทดลองทำอยู่ หรือมหาวิทยาลัย Tennessee และมหาวิทยาลัย Washington ได้พยายามแทรกการบรรยายเรื่องการใช้ห้องสมุดนี้ เข้าในวิชาอื่น ๆ ในระดับปีที่ 1 นอกเหนือไปจากในวิชาภาษาอังกฤษอีกด้วย การทดลองที่น่าสนใจ คือ ที่มหาวิทยาลัย Alabama จัดทำในวิชาภาษาอังกฤษระดับปีที่ 1 ซึ่งมีนักศึกษาทั้งสิ้นเป็นจำนวน 1,011 คน แบ่งนักศึกษาออกเป็น 42 หมู่ หมู่ละประมาณ 26 คน ผู้สอนประกอบด้วยฝ่ายที่มีวุฒิทางวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นนักศึกษาระดับบัณฑิตแขนงภาษาอังกฤษ กับผู้สอนฝ่ายที่มีวุฒิทางบรรณารักษศาสตร์ ส่วนหนึ่งได้แก่บรรณารักษ์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย กับส่วนหนึ่งเป็นนักศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัยบรรณารักษศาสตร์ที่ได้ศึกษาวิชาพื้นฐานเบื้องต้นทางบรรณารักษศาสตร์กับวิชาการจัดหมวดหมู่และการทำบัตรรายการมาแล้ว ในจำนวนนักศึกษาทั้ง 42 หมู่ นั้นยังแบ่งออกเป็น 2 พวก พวกหนึ่งเรียนรู้เรื่องการใช้ห้องสมุดเพียงด้วยการเข้าชมห้องสมุด ประกอบกับฟังคำบรรยาย แล้วผู้สอนฝ่ายภาษาอังกฤษทำการทดสอบผล อีกพวกหนึ่งเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับห้องสมุดจากบทเรียนด้วยตัวเอง 4 บทเรียน ผู้สอนฝ่ายวิชาภาษาอังกฤษส่งงานที่จะต้องอาศัยใช้ห้องสมุดประกอบ ผู้สอนฝ่ายบรรณารักษศาสตร์เข้าสอนเรื่องห้องสมุด 7 บทเรียน และไปช่วยให้คำอธิบายเพิ่มเติมแก่นักศึกษาที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยอีกคนละ 15 ชั่วโมงในช่วงนี้ด้วย จากการประเมินผลพบว่า นักศึกษาในพวกที่สองพอใจการสอนการใช้ห้องสมุดวิธีนี้ เพราะได้รับการเอาใจใส่ให้คำอธิบายจากผู้สอนฝ่ายบรรณารักษศาสตร์นอกห้องบรรยายแล้วอย่างทั่วถึง (23)

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใช้วิธีสอนแทรกในวิชาภาษาไทยระดับปีที่ 1 เมื่อปีการศึกษา 2520 โดยเป็นการประสานงานกันระหว่างสาขาวิชาภาษาไทยและสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ ใช้เวลาบรรยายเรื่องการใช้ห้องสมุด 25% ของเวลาบรรยายทั้งหมดของวิชาภาษาไทย (1 วิชา 3 หน่วยกิต) สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัย ฯ รวมมีให้บรรณารักษ์บางคนทำหน้าที่อาจารย์ผู้บรรยายด้วย ไม่มีการสอบไล่วัดผลปลายภาค และจัดสอนอยู่เพียงปีการศึกษา 2520 เท่านั้น

7. **บรรยายเป็นวิชาตามหลักสูตร** ดังได้กล่าวแล้วว่า สหรัฐอเมริกา แม่แบบสำคัญเกี่ยวกับวิชาบรรณารักษศาสตร์นั้น ปัจจุบันนี้ไม่จัดวิชาการใช้ห้องสมุดเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรใหม่มหาวิทยาลัย สำหรับมหาวิทยาลัยในประเทศไทยนั้น จากการค้นคว้าศึกษาจากคู่มือการศึกษาใหม่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ และจากการสนทนากับผู้สอนเรื่องการใช้ห้องสมุดตามหลักสูตร

การศึกษาบางราย ในลักษณะสัมพันธ์อย่างเท่าเทียมเวลา โอกาส การสื่อสาร และเอกสารได้อำนวย
 ให้แก่ผู้เขียนบทความนั้น พบว่ามีการสอนอยู่บ้างในบางมหาวิทยาลัย คณะเภสัชศาสตร์ มหา-
 วิทยาลัยมหิดล มีวิชา “แนะนำหลักการวิจัย” เป็นวิชา 2 หน่วยกิตบังคับแก่นักศึกษาในหลักสูตร
 วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาเภสัชศาสตร์ แนวสังเขปวิชา ระบุว่า “ช่วยปูพื้นฐานสำหรับการ
 ทำวิจัย เพื่อให้ นักศึกษาทราบวิธีเขียนรายงานวิจัย และวิธีค้นคว้าสิ่งพิมพ์ในห้องสมุด”(24)
 และในระดับปริญญาตรี มีวิชาบังคับของคณะสำหรับนักศึกษาทุกคน เรียกว่าวิชา “เภสัชศาสตร์
 สัมพันธ์” 3 หน่วยกิต แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน ว่าด้วยประวัติวิชาเภสัชศาสตร์ วรรณกรรม
 วิชาเภสัชศาสตร์และการใช้ห้องสมุด(25)

มหาวิทยาลัยขอนแก่น จัดวิชาเกี่ยวกับการใช้ห้องสมุดเป็นวิชาบังคับในระดับปีที่ 1
 แก่นักศึกษาที่เลือกเรียนวิชาบรรณารักษศาสตร์เป็นวิชาเอก(26) ส่วนสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์
 คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีวิชา “การใช้ห้องสมุด” 2 หน่วยกิต(27) เป็นวิชา
 ที่นักศึกษาทั่วไปสามารถเลือกเรียนได้ แต่ไม่สนับสนุนให้นักศึกษาวินิจฉัยเอกบรรณารักษศาสตร์
 เลือกเรียน

แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สอนวิชานี้
 เป็นวิชาบังคับแก่นิสิตบางคณะตามความต้องการของหลักสูตรคณะนั้น ๆ ปัจจุบันสอนเป็นวิชา
 บังคับของคณะอักษรศาสตร์ชื่อวิชา “วิธีการศึกษาในมหาวิทยาลัย” เป็นวิชา 2 หน่วยกิตซึ่ง
 แบ่งสาระและการสอนกับแผนกปรัชญาแผนกละ 1 หน่วยกิต สอนเกี่ยวกับเรื่องการใช้อาคาร
 1 หน่วยกิตในวิชาบังคับเกี่ยวกับการค้นคว้าทางนิติศาสตร์ของคณะนิติศาสตร์ (ซึ่งเป็นวิชา 2
 หน่วยกิต) คณะสัตวแพทยศาสตร์ก็ได้ขอความร่วมมือให้แผนกฯ จัดสอนเรื่องนี้เป็นวิชาบังคับ
 เช่นกัน การสอนแบ่งนิสิตเป็นกลุ่ม กลุ่มละประมาณ 60 คน มีอาจารย์ร่วมสอนเป็นหัวข้อรวม
 5 คน เน้นเรื่องลำดับขั้นของการค้นคว้าทำรายงาน กับให้ทำแบบฝึกหัดโดยไปใช้หอสมุดกลาง
 ของมหาวิทยาลัยอีกด้วย(28)

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒนับได้ว่า ได้จัดการสอนเรื่องการใช้อาคารแก่นิสิตได้
 อย่างทั่วถึง คือมีวิชา “ห้องสมุดและการศึกษาค้นคว้า” เป็นวิชาพื้นฐานของคณะมนุษยศาสตร์ มี
 ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์เป็นผู้ดำเนินการสอน เป็นวิชา 2 หน่วยกิต ซึ่งบังคับนักศึกษาทุก
 คณะในทุกวิทยาเขต อย่างไรก็ตามคณิสิตของมหาวิทยาลัยที่เข้ามาเป็นนิสิตในฐานะปีที่ 3 ยังไม่มีหลัก

สูตรวิชาครอบคลุมไปถึง และอาจารย์ผู้สอนวิชา “ห้องสมุดและการศึกษาค้นคว้า” มีความเห็นว่าน่าจะบังคับวิชาแก่นิสิตกลุ่มนี้ด้วย (29)

วิเคราะห์เสนอ

ผู้เขียนสนใจศึกษาประเด็นปัญหาเรื่องการสอนเพื่อส่งเสริมการใช้ห้องสมุดแก่นักศึกษามหาวิทยาลัย โดยการเปรียบเทียบเฉพาะกับสหรัฐอเมริกา ด้วยสมมติฐานจากความเป็นจริงที่ว่าสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำสำคัญทางวิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาสนับสนุนการสร้างทัศนคติในเรื่องการพยายามด้วยตนเองในการแสวงหาความรู้ ได้ทุ่มเทกำลังความคิดและกำลังทรัพย์ ส่งเสริมให้ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยทำหน้าที่วางรากฐานดังกล่าวให้แก่นักศึกษาและนักวิชาการทั้งหลาย บรรณารักษ์ห้องสมุดของมหาวิทยาลัย มีบทบาทและฐานะเท่าเทียมกับคณาจารย์ในการสอนและการวิจัย ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมีบริการที่มีประสิทธิภาพ หลายแห่งดำเนินการด้วยระบบคอมพิวเตอร์ สถาบันที่ทำการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ที่มีบทบาทในการผลิตและเผยแพร่วิชาการด้านนี้ อย่างกว้างขวางหลายแห่งมีฐานะเป็นบัณฑิตวิทยาลัย หลักสูตรการศึกษาที่มีจนกระทั่งหลังระดับปริญญาเอกแล้ว และคนอเมริกันโดยทั่วไป มีโอกาสใช้บริการห้องสมุดตั้งแต่ยังอ่านหนังสือไม่ออก

เมื่อได้ศึกษาพบว่า มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาก็ยังเวียนว่ายอยู่ในปัญหาพื้นฐานเรื่องนักศึกษากับการใช้ห้องสมุด ก็ทำให้ผู้เขียนค่อนข้างมั่นใจว่า มหาวิทยาลัยของเราไม่ถูกจัดอยู่ในประเภทหมดหวังแน่ ๆ ซ้ำยังสามารถจะกล่าวได้อย่างภูมิใจว่า ฝ่ายห้องสมุดและฝ่ายการสอนของเราต่างก็ได้พยายามแก้ปัญหาที่อยู่ด้วยวิธีการทำนองเดียวกัน แม้จะไม่โอ้ออเอิกเกริกกว้างขวางเท่าสหรัฐอเมริกาก็ตาม

ประเด็นที่ใครจะเสนอในตอนนั้นก็คือ มหาวิทยาลัยจะบริหารทางวิชาการให้การส่งเสริมการใช้ห้องสมุดของนักศึกษาด้วยการสอนมีบทบาทมากขึ้นและกว้างขวางขึ้นได้เพียงไร การมีอาคารห้องสมุดที่หนังสือวิชาการจำนวนมากไว้โดยที่นักศึกษาใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่นั้น นับว่าเป็นความสูญเสียอย่างมหาศาลของชาติ ผู้เขียนเห็นว่า มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องหาทางทั้งแก้ไขและป้องกันอย่างรีบด่วน การปล่อยให้ต่างคนต่างทำ จะเป็นการพัฒนาที่กินเวลามากเกินไปและได้ผลน้อยเกินไป การมีนโยบายให้ความสนับสนุนอย่างแน่นอน การร่วมมือกันทำเป็นเรื่องเป็นราว

มีช่วงเวลาเป็นเครื่องกำหนด จะมีน้ำหนักและเห็นผลได้เร็วกว่า ชัดเจนกว่า ในบรรยากาศการศึกษาของมหาวิทยาลัยของเรา ผู้เขียนมีความเห็นว่าการส่งเสริมนักศึกษาให้ได้ใช้ห้องสมุดเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาวิชาความรู้ด้วยตนเอง โดยจัดให้นักศึกษาทุกคนได้เรียนรู้วิธีการที่ถูกต้องจากห้องเรียนตามหลักสูตรเช่นที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทำอยู่ น่าจะเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุด การใช้วิธีนี้แก้ปัญหาอย่างหมายความว่า มหาวิทยาลัยพร้อมที่จะเสียสละ สละหน่วยกิตของหลักสูตรเพียงไม่กี่หน่วยกิตให้แก่วิชาการใช้ห้องสมุด สละงบประมาณเพื่อให้การเรียนการสอนวิชานี้ดำเนินไปได้ ซึ่งก็คงจะไม่สิ้นเปลืองงบประมาณมากเกินไป ถ้านึกถึงว่า นักศึกษาของมหาวิทยาลัยทุกคนจะได้รับความรู้ที่เกิดจากการยอมสละดังกล่าวนี้ ติดตัวไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ตลอดชีวิตของเขา ผู้เขียนก็เห็นว่าเป็นเรื่องที่มหาวิทยาลัยน่าจะเสียสละให้ได้ด้วยความเต็มใจ

เชิงอรรถ

- (1) "Library Instruction," *Journal of Academic Librarianship*, 3 (September, 1977), 214.
- (2) E.H. Keever and J.C. Raymond, "Integrated library instruction on the university campus . . .," *Journal of Academic Librarianship*, 2 (September, 1976), 185-7.
- (3) "Library Instruction," *Journal of Academic Librarianship*, 4 (May, 1978), 88.
- (4) เป็นหน่วยงานโครงการของ Center of Educational Resources, Eastern Michigan University ผู้อำนวยการคนแรกและยังเป็นอยู่จนถึงปัจจุบันคือ Carolyn Kirkendall ปัจจุบันมีสมาชิก 520 ราย

- (5) "Library instruction," *Journal of Academic Librarianship*, 4 (May, 1978), 88.
- (6) วารสารรายสองเดือน จัดพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2518 โดยบริษัท Mountainside Publishing, P.O. Box 3496, Boulder, Colorado 80303 สหรัฐอเมริกา.
- (7) "Library instruction," *Journal of Academic Librarianship*, 4 (January, 1978), 344.
- (8) A.J. Dyson, "Organizing undergraduate library instruction: The English and American experience," *Journal of Academic Librarianship*, 1 (March, 1975), 9-13.
- (9) "Library instruction," *Journal of Academic Librarianship*, 2 (January, 1977), 304.
- (10) จากการสนทนากับศาสตราจารย์ Ruth M. Erlandson ในหลายโอกาส Ruth M. Erlandson เป็นบรรณารักษ์อาวุโสแผนกบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าของห้องสมุดมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งก่อนที่จะได้ดำรงตำแหน่ง Library Research Consultant เป็นคนแรก ปัจจุบันเกษียณแล้ว
- (11) Dyson, *op. cit.*, II.
- (12) Peter Hernon, "Library lectures and their evaluation: a survey," *Journal of Academic Librarianship*, 1 (July, 1975), 14-18 กับ ประมวลจากการสนทนากับบรรณารักษ์บางรายที่เคยจัดบรรยายในมหาวิทยาลัยในประเทศ
- (13) สัมภาษณ์นางปรีดีเปรม ซาคิยานนท์ หัวหน้าแผนกห้องสมุด 22 สิงหาคม 2522.
- (14) สัมภาษณ์นางสาวศิริพร สุวรรณะ บรรณารักษ์ฝ่ายบริการ ทำหน้าที่ช่วยการจัดปฐมนิเทศ 22 สิงหาคม 2522.
- (15) สัมภาษณ์นางสาววิมล กลิ่นหอม บรรณารักษ์ฝ่ายเทคนิค 24 สิงหาคม 2522.
- (16) Hernon, *loc. cit.*

(17) สัมภาษณ์นางสาวอชัญญา แสงกระจ่าง บรรณารักษ์งานบริการให้ยืมหนังสือและหนังสือสำรองทำหน้าที่ผู้ช่วยการปฐมนิเทศ 22 สิงหาคม 2522.

(18) "Library instruction," *Journal of Academic Librarianship*, 2 (September, 1976), 188-9.

(19) Dyson, *op. cit.*, 12.

(20) "Library instruction," *Journal of Academic Librarianship*, 3 (March, 1977), 34.

(21) คอลัมน์ Library Instruction ในวารสารชื่อ *Journal of Academic Librarianship* ฉบับประจำเดือนมกราคมและมีนาคม ค.ศ. 1977 ประมวลความเห็นทั้งทางบวกและทางลบ มาเสนอไว้ทั้งสองฉบับ

(22) "Library instruction," *Journal of Academic Librarianship*, 4 (January, 1979), 444-5.

(23) Keever and Raymond, "Integrated library instruction . . .," *Journal of Academic Librarianship*, 2 (September, 1976), 185-7.

(24) *คู่มือการศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ประจำปีการศึกษา 2521*, 111.

(25) สัมภาษณ์นางสาวสุณีย์ นุ้ยจันทร์ บรรณารักษ์ห้องสมุดคณะ 25 สิงหาคม 2522.

(26) *คู่มือนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2522-2523*, 98.

(27) *คู่มือการศึกษา 2522 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 227.

(28) สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มล. จ้อย นันทวิจิตรินทร์ หัวหน้าแผนกวิชา บรรณารักษศาสตร์และอาจารย์ชลธิชา สุทธิวันครักุล อาจารย์ในชุดทำการสอน 22 สิงหาคม 2522.

(29) สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุญศรี ไพรัช ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 24 สิงหาคม 2522.